

לקט לכבוד ראש השנה

דברי-פתיחה

מה תפקידו של שליח הציבור? אחד המאפיינים של תפילות ראש השנה הוא הכיפורים והם משתמש החזן כדי ליצור את אווירת הימים הנוראים. יש במנגינות כדי לפרש את מילות התפילה והפיוט, ולהכניס את הציבור לתוך העולם המהפנט של בית הכנסת והעמידה בפני בורא עולם.

ניתן לראות שישנם מקומות בתפילה המיועדים לציבור לומר או לשיר ביחד, כמו לכה דודי בליל שבת; יש מקומות שאותם אומרים בלחש, כמו תפילת העמידה; יש מקומות שהציבור עונה לחזן כמו מודים דרבנן או אמן לברכה; בנוסף יש מקומות המיועדים לחזן בלבד בתפקידו כשליח ציבור. במקרים אלו החזן עומד בתוך הקהל ומבקש שה' יפתח את פיו בשמו ובשמם של עם ישראל. על החזן לדעת מה תפקידו בכל שלב ושלב בתפילה, מתי לחדש ולהתחדש, ומתי להיצמד לעבר ולמסורת.

נדמה שפיוט אחד הפך להיות נחלת הכלל, והוא הפיוט "אוחילה לא-ל" בלחנו הנפלא והמרומם של ר' הלל פלאי. במקורו, הפיוט הזה נאמר בקהילות ספרד לפני תחילת מוסף, ובקהילות אשכנז הפיוט משמש כנטילת רשות מהציבור לשמש כשליחם, כפתיחה לפיוטי מלכויות, זכרונות ושופרות. רבים ממילות הפיוט הם בלשון יחיד (אוחילה, אשאלה, אשרי, ועוד), ומשמע מכך שהכוונה היא שיחיד אומרם. הרב משה שטרנבוך (תשובות והנהגות כרך ה סימן קפא) דן בשאלה האם יש ליחיד לאומרה:

ורמב"ם בסדר תפילה בסוף ספר אהבה נראה שסובר שיש לומר "אוחילה" גם ביחידות... ובספר "הררי קדם" (סי' כ"ב) מביא כן משם הגר"ח מבריסק. אמנם פקפקתי טובא, שמהנוסח גופא מוכח שזהו רק לש"ץ, מיהו יש לומר שמעיקרא תיקנו לש"ץ מפני שבזמנם הש"ץ באמת הוציא את הציבור, כיון שלא היו בקיאים, ועל כן תיקנו הנוסח לש"ץ, אבל בזמנינו שכ"א מתפלל לעצמו, ראוי לכל אחד להתפלל כהש"ץ. אמנם מדברי האבודרהם (סדר תפלת ראש השנה) נראה שהכוונה היא באמת לשליח ציבור ולא לכל יחיד ויחיד כחלק מתפילתו האישית: ונראה מתוך אוחילה שאין ליחיד לאומרו לפי שפי שהוא רשות לש"ץ שהרי אומר בו "אשר בקהל עם אשרי עוזו".

בין אם נקבל את דברי האבודרהם וניתן לחזן לומר מילים אלו לבד כנטילת רשות מהקהל, ובין אם נקבל את סברתו של הרב שטרנבוך ונשיר יחד עם שליח הציבור, כשכל מתפלל עומד ברגעים אלו כיחיד לפני קונו, עלינו לחזור לשאלת הפתיחה - מה תפקיד שליח הציבור? מתי עליו להוביל את הקהילה ולצפות שהם יענו אחריו? מתי על השליח לתת לחברי הקהילה להתנהל כיחידים, שכל אחד צועד בדרכו, בקצבו ובכוונותיו? מתי עליו ללכת יד ביד עם הציבור, לשיר, לשמוח, להתאבל ולבכות יחד אתם? ומתי על השליח ללכת כחלוץ לפני המחנה, להציע את האנשים קדימה, אך תמיד מתוך מחשבה וידיעה שהם שם בשם ובשביל הציבור?

תשובה ניתן למצוא בפיוט "אוחילה": "לאדם מערכי לב" - אם האדם רוצה בכל לבו, ופותח את לבו, ללא מסכות ומעצורים, להוביל את הציבור מעלה ע"י תפילתו, אזי "מה' מענה לשון"- הקב"ה ישים בפיו את המילים.

מקורות ושאלות לדיון בסעודת ראש השנה

דין וצדק

"באין מליץ יושר... תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקנו במשפט" (מן התפילה). כשם שבני ישראל מקיימים את ה"דבר חוק ומשפט", את החוקים שבתורה, אף-על-פי שאין הם יודעים את טעמם ונימוקם, עשה כן גם אתה וצדקנו במשפט" - הצדק אותנו בדיון אף אם אין שום טעם וסיבה. (קדושת לוי)

קול השופר

אשרי העם יודעי תרועה, א"ר יאשיה וכי אומות העולם אינן יודעין להריע? ...אלא אשרי העם שהן יודעים לרצות את בוראן בתרועה. מה הקדוש ברוך הוא עושה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין למדת רחמים. (ויקרא רבה פרשת אמור פרשה כט)

- האם ראוי לבקש שהדין לא ימצא את הדין עם הנאשם?
- האם אנו צריכים ללמוד מכך לגבי יחסנו לאנשים אחרים שמסביבנו?

- מהם המחשבות שעולות לכם בראש בעת שמיעת קול השופר?
- מה מיוחד בקול השופר שבגללו כביכול הקב"ה משנה את מקום מושבו והכרעת דיונו?

מה באמת מבקשים?

בראש-השנה אנו מבקשים: "יהי רצון מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה". לא די ב'טובה' בלבד, שכן אפילו על דבר רע חייבים אנו לומר 'גם זו לטובה'. לכן אנו מתפללים שהשנה תהיה גם 'מתוקה' - שנה טובה באמת. (פניני תורה)

אופי היום

ויאמר נחמיה הוא התרשטא ועזרא הפנה הספר והלויים המבינים את העם לכל העם היום קדש הוא לה' א-להיכם אל תתאבלו ואל תבכי כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה: ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתינו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדת ה' היא מעצבם: (נחמיה פרק ח, ט-י)

- מה אנו מבקשים לקראת השנה החדשה?
- האם ימי הסליחות והרחמים הם הזמן הנכון לבקש לקראת השנה הבאה, או שמא רק לבקש מחילה וסליחה על מה שהיה בעבר?

- האם עלינו לבכות או לשמוח בראש השנה?
- מה המטרה של ראש השנה וכיצד הדבר ישפיע על אופיו של היום?

בראש השנה

מילים ולחן: נעמי שמר
 בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה
 פְּרָחָה שׁוֹשְׁנָה אֶצְלִי בְּגִנָּה.
 בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, סִיָּרָה לְבָנָה
 עֲגִנָּה לָהּ בְּחוּף פְּתָאִים.
 בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה
 לְבַנּוּ עֵנָה בְּתַפְלָה נוֹשְׁנָה
 שְׂפִיפָה וְשׁוֹנָה תְּהָא הַשָּׁנָה
 אֲשֶׁר מִתְחִילָה לָהּ הַיּוֹם.

תהא השעה הזאת

מילים: מתפילת אבינו מלכנו
 תְּהָא הַשְּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעַת
 רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ

שנה טובה

מילים: לוי קיפניס,
 לחן: נחום נרדי
 שְׁנָה הַלְכָה,
 שְׁנָה בָּאָה
 אֲנִי כְּפִי אֲרִימָה
 שְׁנָה טוֹבָה לָּךְ,
 אָבָא,
 שְׁנָה טוֹבָה לָּךְ,
 אָמֵא
 שְׁנָה טוֹבָה, שְׁנָה
 טוֹבָה!

חמול

מילים: מן התפילה
 חֲמוּל עַל מַעֲשֵׂיךָ
 וְתִשְׁמַח בְּמַעֲשֵׂיךָ
 וַיֹּאמְרוּ לָךְ חוֹסֵיךָ
 בְּצַדִּיקָה עֲמוּסֵיךָ
 תִקְדָּשׁ אֲדוֹן
 עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ
 כִּי מְקַדְּשֵׁיךָ
 בְּקִדְשְׁתָּךְ קִדְשְׁתָּ
 נֶאֱמָה לְקָדוֹשׁ
 פֶּאֶר מְקַדְּוִשִׁים

שירי ראש השנה

שניים עשר ירחים

מילים ולחן: נעמי שמר
 בְּתִשְׁרֵי נִתַּן הַדָּקֶל פְּרֵי שְׁחֹם נְחֻמָּד
 בְּחִשּׁוֹן יָרֵד יוֹרָה וְעַל גִּגֵי רִקְד
 בְּכִסְלוֹ נִרְקִיס הוֹפִיעַ בְּטַבַּת בְּרָד
 וּבְשֶׁבֶט חֲמָה הַפְּצִיעָה לְיוֹם אֶחָד.
 בְּאֶדְרָךְ עֲלָה נִיחוּחַ מֵן הַפְּרָדְסִים
 בְּנִיסָן הוֹנִפוּ בְּכַח כָּל הַחֲרָמִשִׁים
 בְּאֵיךְ הִלֵּל צִמַח בְּסִינּוֹ הַגְּבִיר
 בְּתַמּוּזָא וְאָב שְׂמַחְנוּ אַחֵר קֶצִיר.
 תִּשְׁרֵי, חֶשְׁוֹן, כְּסֵלָה, טַבַּת
 חֲלָפּוֹ חֲלָפּוֹ בֵיעָף
 גַּם שֶׁבֶט, אֶדְרָךְ, נִיסָן, אֵיךְ
 סִינּוֹ, תַמּוּזָא וְאָב.
 וּבָבּוּא אֶלּוּל אֵלֵינוּ רִיחַ סִתּוֹ עֲלָה
 וְהִתְחַלְנוּ אֶת שִׁירֵנוּ מֵהִתְחַלָּה...

